

قبله عالم

است که این امر ممکن است شکست او را در ردیابی اشتباهات موجود در منابع توجیه کند.

هدف نویسنده بررسی ژئوپولیتیک ایران و تأثیر آن بر تاریخ این مرز و بوم یا آن چیزی است که وی با عنوان شخصیت یا فرهنگ بدان اشاره می‌کند: «در واقع، هدف اثر حاضر بررسی مفهوم ایران به مثابه مرکز دنیای خودش، دیدگاه ایران نسبت به خودش و نسبت به دولت‌هایی است که در این منظومه حرکت می‌کنند» (ص. ۱). او می‌افزاید: «به اختصار می‌توان گفت اثر حاضر با این عقیده نوشته شده است که ملت‌ها شخصیت یا فرهنگ یگانه‌ای دارند که در طول زمان و در اثر آمیزه منحصر به فردی از عوامل متعدد شکل گرفته و سبک و سیاق عملی متمایزی را پدید آورده است» (ص. ۲).

وقتی معرفی یک فرهنگ از دیدگاه خود آن فرهنگ قابل توجیه باشد، تلاش توأم با اطلاعات نادرست به سوی آن هدف در واقع زیان‌بار است. انتخاب کتاب از سوی فولر و منبع آن - که اثبات هم نگردیده (ص. ۷، ش ۲) - ناآشنایی نویسنده را با زبان‌های فارسی و عربی می‌رساند، یعنی آنچه که برای درک و شناخت تاریخ ایران در درجه اول اهمیت قرار دارد. وی ابراز می‌دارد که: «عنوان کتاب، یعنی قبله عالم، یکی از عناوین تاریخی متعدد شاه ایران است». هیچ توصیفی از معنای صریح واژه و هیچ ارجاعی به معنای غیرمستقیم تاریخی و ادبی آن چون کاربرد آن در شعر فارسی وجود ندارد تا زیبایی فوق‌العاده آن را ترسیم کند. این گونه به نظر می‌رسد که فولر با ترجمه عبارات و تلفظ

The "Center of the Universe":

The Geopolitics of Iran

Graham E. Fuller
Boulder, Colo:

The "Center of the Universe": The Geopolitics of Iran, Graham E. Fuller, Boulder, Colo.: Westview Press, 1979.
Written by: Nozar Alaolmolki

ترجمه منصور چهرازی

Iranian Studies, Volume ۲۶, Numbers ۳-۴, Summer/fall ۱۹۹۳

فرهنگ، جامعه و تاریخ ایران در طول چندین دهه، به ویژه از سال ۱۹۷۹ م. / ۱۳۵۷ ش به بعد، با تأسیس جمهوری اسلامی و توسعه داخلی و منطقه‌ای متعاقب آن، بسیاری از «کارشناسان» مسائل خاورمیانه را دچار گیجی و سردرگمی ساخته است. از سال ۱۹۷۹ م. به این سو کتاب‌های بی‌شماری به رشته تحریر درآمده که تلاش همگی آن‌ها ارائه یک چهارچوب «منسجم» یا تحلیلی برای درک جامعه، سیاست و فرهنگ ایران بوده است. قبله عالم اثر گراهام فولر Graham Fuller از زمره این آثار به شمار می‌رود.

نویسنده کتاب مدت بیست سال در استخدام سرویس خارجی کشورش در ترکیه، لبنان، عربستان سعودی، یمن شمالی، افغانستان و هنگ‌کنگ بوده و به عنوان مأمور national intelligence officer در شرق نزدیک و جنوب آسیا برای سازمان جاسوسی آمریکا (سیا) انجام وظیفه نموده است (متن پشت جلد کتاب و ص ۲۸۱). به همین دلیل، وی چنین اظهار می‌دارد: «من به عنوان یک مأمور سرویس خارجی طی مدت قریب بیست سال زندگی در خارج از کشور - عمدتاً خاورمیانه - به جنبه‌های فرهنگی و روان‌شناختی رفتار ملی علاقه‌مند شدم، به آموزش زبان‌ها و مطالعه ادبیات آن‌ها پرداختم و سعی کردم الگوهای سیاسی رفتار و سیاق و عملکرد آن‌ها را که با فرهنگ سیاسی آمریکا متفاوت است؛ بفهمم» (مقدمه، ص. چهار). اما، او در نگارش کتاب خویش منحصراً بر متون ترجمه شده متکی

کلمات عربی، فارسی و ترکی مشکل دارد. در چندین جای کتاب «قربلا» Qarbala به جای «کربلا» Karbala (شهری در عراق کنونی که امام حسین(ع) در آن جا به شهادت رسید)، نوشته شده است. (صص. ۱۴، ۳۴، ۳۷، ۴۱) و «رفالت» Rafalat (ص. ۲۶۰) به جای «رسالت»، که نام روزنامه‌ای ایرانی است، ذکر شده است و... . صرف نظر از مشکلاتی که نویسنده با زبان داشته و ناهماهنگی‌هایی که در به کار بردن دو اصطلاح «ایرانی» و «فارسی» از وی می‌بینیم، چند اظهار نظر مقتدرانه اما سؤال برانگیز مطرح نموده بدون آن که کاری تحقیقی برای اثبات آن‌ها ارائه نماید: «تمایز بودن نژاد و فرهنگ ایرانی به وسیله غیر ایرانی‌هایی که این کشور را احاطه کرده‌اند نیز تعریف شده است» (ص ۱۶) وی نه تنها از توضیح آنچه «نژاد ایرانی» را شکل می‌دهد درمی‌ماند، بلکه قادر به دفاع از فرضیه خود نیز

نمی‌باشد. دوباره: «در حال حاضر اغلب پژوهشگران با اتکاء به تصویر اطمینان‌بخش آنچه که اتفاق افتاده است، پیدایش جمهوری اسلامی و حکومت روحانیون را محصول طبیعی تاریخ ایران تلقی می‌کنند» (ص. ۶) یا: «ظهور نیروهای اسلامی بنیادگرا در خلیج فارس به هیچ وجه محصول انقلاب ایران نبود. در واقع در سال‌های دهه ۱۹۷۰ م. نوعی رواج دوباره اسلام (اعم از سنی و شیعه - به روشنی در میان اعراب سراسر خلیج فارس، و سایر کشورهای عرب آشکار بود. پیدایش این وضع دلایل متعددی داشت، اما تقریباً کلیه ناظران در چند عامل مشترک متفق‌القولند» (ص. ۹۲). انسان متعجب می‌شود که چرا نویسنده نتوانسته در مورد هیچ یک از آنها توضیح ارائه دهد. شاخه اسلام شیعی، به عنوان شاخه‌ای جدا از تسنن، خود شامل چندین فرقه متفاوت می‌باشد: علی‌اللهی‌ها (در عراق)، زیدیان (در

«گراهام فولر» در نگارش کتاب خویش، منحصراً بر متون ترجمه شده متکی است که این امر ممکن است شکست او را در ردیابی اشتباهات موجود در منابع توجیه کند

در واقع، هدف اثر حاضر [قبله عالم] بررسی مفهوم ایران به مثابه مرکز دنیای خویش، دیدگاه ایران نسبت به خودش و نسبت به دولت‌هایی است که در این منظومه حرکت می‌کنند

«گراهام فولر» در پاسخ به خاتمه جنگ ایران و عراق، چند نظریه ارائه داده که با در نظر گرفتن فروپاشی اتحاد شوروی و جنگ دوم خلیج فارس این اظهارنظرها نه به خوبی پرورانده شده و نه به خوبی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند

بر بنیاد تفکری مشابه استوار است.

نویسنده در پاسخ به خاتمه جنگ ایران و عراق، چند نظریه ارائه داده که با در نظر گرفتن فروپاشی اتحاد شوروی و جنگ دوم خلیج فارس این اظهارنظرها نه به خوبی پرورانده شده و نه به خوبی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. به عنوان مثال وی می‌نویسد: «پس از پایان جنگ ایران و عراق به نظر می‌رسید که ایران مدتی طولانی مقهور عراق احیاء شده باقی بماند اما جنگ خلیج فارس این معادله را دگرگون ساخت. ویران شدن عراق، بازگشت ایران را به موضع سیطره طبیعی بر خلیج فارس و متعادل‌کننده هرگونه تلاش عراق برای سرکردگی دست کم به مدت پنج سال تسریع کرد.» (ص. ۳۵)

فولر، اتحاد شوروی را به گونه‌ای معرفی می‌نماید که گویی هنوز یک نظام سیاسی واحد در آن حکمفرماست: «امروزه تهدید اتحاد شوروی در خلیج فارس به احتمال زیاد از جهت‌گیری‌های ایدئولوژیک نشأت نخواهد

گرفت، بلکه از مبارزه‌ای برای دستیابی به نفت و یا کوشش یک کشور برای در دست گرفتن انحصاری منابع انرژی خلیج فارس ناشی خواهد شد.» (ص. ۹۹) یکی از مخاطرات نگارش در مورد رویدادهای معاصر از رده خارج شدن سریع نتیجه‌گیری‌های فردی است و بخش‌های عمده‌ای از این کتاب به همین سرنوشت دچار شده‌اند.

منابع:

افزوده مترجم: کتاب قبله عالم به فارسی ترجمه شده و تاکنون دوبار با مشخصات زیر به چاپ رسیده است:

قبله عالم، ژئوپلیتیک ایران، ترجمه عباس مخبر، چاپ اول ۱۳۷۳، چاپ دوم ۱۳۷۷، تهران، نشر مرکز، ۳۴۴ ص،

شابک X-۰۲۲-۳۰۵-۹۶۴

یمن)، علویان (در سوریه و ترکیه)، اسماعیلیان (در پاکستان) و دوازده امامی‌ها (در ایران).

بنابراین، شیعیان شاخه‌ای یکپارچه در جهان اسلام به شمار نمی‌روند و این موضوع واقعیتی است که نویسنده یا از آن بی‌اطلاع است یا بدان نمی‌پردازد. همچنین مسأله شهادت و رابطه آن با اسلام شیعی همچون موضوع پیشین مورد بررسی قرار نمی‌گیرد. شهادت در فرهنگ ایران به عنوان فراخواندن به جنگ اهمیت یافته است تا به خاطر جایگاه آن در اسلام و به تبع آن در مذهب شیعه. مفهوم شهادت در ایران صرفاً یک عملکرد ملیت‌گرایی رایج ضد عرب و یا ضد ترکی نیست. این مفهوم در اساطیر فرهنگ عامه ریشه دارد، که با اسطوره پیش از اسلام خون سیاوش بدان گونه که در «شاهنامه» فردوسی آمده، آمیخته است به رغم وجود تفاوت‌هایی با این اندیشه که «خون بر زمین ریخته بی‌گناهان تا ابد فریاد انتقام سر می‌دهد»، اسطوره سیاوش